

PRATARMĖ

Lietuvos vargonų istorijoje svarbų vaidmenį atliko Vilniaus vėlyvojo baroko vargondirbystės mokykla, datuojama XVIII a. antra pusė–XIX a. pirma pusė. Jos atstovų – vargonų meistrų (vargondirbių) – palikimas užima reikšmingą vietą Lietuvos, Baltarusijos, Latvijos ir Lenkijos vargonų statybos meno istorijoje. Apie šimtmetį funkcionavusios mokyklos vargonai išsiskyrė originaliais vėlyvojo baroko bruožais ir stilistine konversija nuo baroko stiliaus vargonų (barokinis instrumentas ir barokinis prospektas) iki barokinio instrumento ir klasicistinio prospekto derinio. Stilistinė baroko ir klasicizmo samplaika ėmė ryškėti XVIII a. pabaigoje, kai vargonų prospektų puošyboje ir formoje pradėta taikyti rokokines, klasicistines taikomiosios dailės tendencijas, o muzikinė dalis stilistiškai beveik nekito, instrumentuose iki XIX a. vidurio išliko vėlyvojo baroko dispozicijos.

Iki XX a. pabaigos šis Lietuvos vargonų statybos istorijos šimtmetis buvo tiriamas mažai ir nenuosekliai. Per ilgą laiką daug vertingų Lietuvos vargonų sudegė gaisruose, buvo sunaikinta Antrojo pasaulinio karo metais sugriautose, sovietmečiu uždarytose bažnyčiose, liepsnose žuvo per keletą pastarųjų dešimtmečių (pavyzdžiui, vėlyvojo baroko stiliaus vargonai Batakių katalikų, Gaurės, Buivydžių ar Balbieriškio bažnyčiose). Šiandien dalis vargonų, nesulaukę dėmesio, sparčiai dūla ir nyksta, ne vieno istorinio instrumento būklė kritiška, vargonai neveikia, yra sugadinti, sulaužyti ar „pataisyti“ neprofesionalių meistrų¹. Nepaisant to, mūsų šalyje visiškai arba fragmentiškai išliko daugiau kaip 100 vėlyvojo baroko ir klasicizmo vargonų ir tai atveria plačias galimybes gyvai pasižvalgyti po XVIII a. antros pusės–XIX a. pirmos pusės tarpsnio Lietuvos vargonų paveldą ir jį įvertinti Europos kontekste.

Beveik kiekvienos Vidurio ir Vakarų Europos šalies vargonai pasižymi savitumu. Minėtinos didžiosios tokių šalių, kaip Vokietija, Prancūzija, Italija,

1 Lietuvoje istoriniai vargonai yra saugomi Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos ir Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymų, tačiau vargonų savininkai / valdytojai ar vadinamieji meistrai dažnai stokoja suvokimo ir žinių, kaip turėtų būti saugomas autentiškas prospektas ir / arba instrumentas. Monografijos autoriui teko matyti pavyzdžių, kai viena spalva nudažius vargonų prospektą buvo paslėpta autentiška polichromija ar auksavimo likučiai, pavyzdžiui, Kantaučių ar Dapšionių bažnyčių vargonuose, o plastiko plokštelės, akordeono ar sintezatoriaus klavišai buvo užklijuoti ant unikalios juodmedžio ir kaulo klaviatūros drožinėtais klavišų galais (tai buvo padaryta, pavyzdžiui, Notėnų, Kantaučių, Balbieriškio bažnyčių vargonuose).

Ispanija, Olandija, Anglija, Čekija, Švedija, vargonų mokyklos ir dalis mažesniųjų jų vargonai skiriasi prospektų architektūrinėmis kompozicijomis, registrų skambesio įvairove ir menzūromis, tonų aukščiu². Mūsų šalyje yra išlikę gana daug tam tikro laikotarpio ir stilistikos vargonų, galima ne tik atlikti kompleksinę jų analizę, bet ir įvertinti šį paveldą kaip visumą, atitinkančią mokyklos sąvokai keliamus reikalavimus³. Tai leidžia Lietuvoje išskirti savarankišką vargonų mokyklą – Vilniaus vėlyvojo baroko vargondirbystės reiškinių, kuris šioje monografijoje nagrinėjamas aptariant mokyklos formavimosi, originalumo ir savarankiškumo aspektus, apibrėžiami pagrindiniai skirtumai, lyginant su Hamburgo, Gdansko⁴ ar Karaliaučiaus⁵ vargonų mokyklų meistrų darbais, bei įtaka Vidurio ir Rytų Europos vargonų kultūrai.

Tenka pastebėti, kad stilistiškai unikali mūsų krašto vargondirbystės mokykla gana ilgai buvo analizuojama neatskiriamai nuo Karaliaučiaus vargonų meistrų palikimo kaip šio regiono vargondirbystės marginalinė raiška mūsų šalies teritorijoje. Tokį požiūrį veikiausiai formavo tai, kad Vilniaus vargondirbystės mokyklos pradininkais tapo XVIII a. viduryje iš Vokietijos ir Rytų Prūsijos atvykę meistrai, į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) teritoriją atvežę tų kraštų vargonų statybos tradicijas. Tai matyti įvairiu metu paskelbtuose skirtingų šalių tyrinėtojų, pavyzdžiui, XIX a. viduryje kunigo Jano Galicziaus publikuotame straipsnyje⁶ ar XX a. paskutiniųjų dešimtmečių–XXI a. pradžios darbuose, kurių autoriai Göranas Grahnas, Ewa Smulikowska, Jerzy Gołasas, Vladimiras Nevdachas⁷

2 Vargonų vamzdžiai matuojami tuo pačiu mato vienetu – pėda, kuri Prancūzijoje, Vokietijoje ar Italijoje buvo skirtingo ilgio, nes tai vadinamoji karaliaus ar valdovo pėda. Skirtingas kiekvienos šalies valdovo pėdos matmuo lėmė skirtingą vargonų tono aukščio derinimą.

3 Vargondirbystės mokykla vadinama vieno meistro ar meistrų grupės ir jo / jų mokinių, sekėjų veikla apibrėžtoje teritorijoje (mieste, regione), trukusi 50–100 ar daugiau metų ir suformavusi bei turinti aiškius skiriamuosius bruožus.

4 Vok. *Danzig*, dab. *Gdańsk*, Lenkija.

5 Vok. *Königsberg*, prūs. *Kunnegsgarbs*, *Knigsberg*, lenk. *Królewiec*, dab. *Kaliningradas*, rus. *Калининград*, Kaliningrado sr.

6 1861 m. Varšuvoje išleistame žurnale „Ruch muzyczny“ buvo publikuotas straipsnis „O organach w Wilnie“ (Galicz, 1861). Tai bene pirmasis tekstas, periodinėje spaudoje paminėjęs Vilniaus miesto bažnyčių vargonus. Tačiau straipsnyje pateikiamose instrumentų dispozicijose yra faktinių klaidų: pavyzdžiui, Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios vargonų dispozicijoje praleisti trys antrojo manualo registrai *Principal 4'*, *Spiel Flöt 4'* ir *Octava 2'*; kitų bažnyčių vargonuose klaidingai pateikiami registrų pėdų skaičiai, pavyzdžiui, Vilniaus bernardinų bažnyčios vargonų pirmojo manualo ir pedalų registrų *Quinta* aukščiai vietoj 3' nurodyti kaip 6', praleistas pedalų registras *Kornet 2'*, Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vargonuose registrų aukščiuose dar daugiau klaidų ir pan.

7 Galicz, 1861; Grahn & McCrea, 2003; Smulikowska, 1989; Smulikowska, 1993; Gołas, 1972; Gołas, 1993; Heřлаx, 1999.

ir kiti. Šie tyrėjai, remdamiesi išoriniais, dažniausiai konstrukciniais, prospekto panašumais, bet nepateikdami argumentuoto pagrindimo ir / arba vargonų instrumentinės dalies analizės, Karaliaučiaus mokyklai ar apskritai vokiškajai tradicijai yra priskyre, pavyzdžiui, Ružanistoko⁸, Vilniaus Šv. Jonų, Vilniaus bernardinų, Tytuvėnų bažnyčių ar dabartinės Vilniaus arkikatedros bazilikos vargonus, šiandien jau neginčijamai siejamus su savarankiška Vilniaus vargonų meistrų kryptimi. Bene daugiausia istoriografijoje buvo analizuojami Vilniaus Šv. Dvasios⁹ bažnyčioje stovintys Karaliaučiaus meistro Adamo Gottlobo Casparini vargonai (1776), jam atributuoti Vilniaus bernardinų (1764–1766) ar Tytuvėnų (1789) bažnyčių vargonai¹⁰, o didžiąją Lietuvos vargonų paveldo dalį sudarantys mažieji barokiniai vargonai (pozityvai¹¹) Europos istorinių vargonų kontekste buvo vertinami kaip provinciali kartotė, neatsižvelgiant į jų prospektų architektūrinės kompozicijos ir ornamentinės puošybos raidos vientisumą, neįvardijant bruožų, šią gausią vargonų grupę skiriančių nuo kitų šalių vargonų statybos tradicijų.

Pagrindinė priežastis, trukdžiusi pagrįsti LDK regiono vargonų palikimo originalumą, buvo kaimyninių kraštų vargondirbystės tradicijos, tiksliau, jų istoriškai išvirtinės autoritetas. Vis dėlto pasitaiko atvejų, kai konkrečioms mūsų krašto vargonams apibendrinti pasitelkiama *Vilniaus* sąvoka. Pavyzdžiui, dar 1938 m. straipsnyje menotyrininkas Marianas Morelowski Vilniaus Šv. Jonų, Vilniaus bernardinų ir Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčių vargonus pavadino *Vilniaus grupės* vardu¹²; terminą *Vilniaus vargonų meistrų dirbtuvės* studijoje apie vargonų prospektus vartojo Marcinas Zgliński¹³. Tačiau *Vilniaus* sąvoka čia pasitelkiama ne stilistinio išskirtinumo tikslais, bet pabrėžiant geografinį aspektą, o minėtų tyrinėtojų darbuose aptariami pagrindiniai Vilniaus meistrų vargonai pristatomi kaip Karaliaučiaus vargonų mokyklos dalis.

Ši monografija sumuoja daugiau kaip penkiolikos metų praktinės ir mokslinės veiklos rezultatus, kurie buvo kaupiami studijuojant Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, vėliau rengiant disertaciją Vilniaus dailės akademijoje (VDA), vykdant

8 Dab. *Różanystok*, Lenkija.

9 Taip pat žinoma kaip Vilniaus dominikonų bažnyčia.

10 Atlikęs natūros, archyvinių šaltinių ir lyginamąją analizę monografijos autorius šių vargonų autorystę priskyrė Vilniaus meistrui Nicolausui Jantzoniui ir jo aplinkai. Tyrimų rezultatus paskelbus mokslo straipsniuose ir vargonų tyrinėtojų bei restauratorių konferencijose, ši autorystės hipotezė išvirtino. Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios ir Vilniaus arkikatedros vargonų autorystės problema nagrinėjama penktame monografijos skyriuje.

11 Pozityvu vadinami nedideli, stacionarūs vieno manualo, be pedalų vargonai. Didesni, keliolikos registrų, vieno manualo vargonai archyvuose dokumentuose dar vadinami *manualu*.

12 Lenk. *organy grupy wileńskie*; Morelowski, 1938–1939a.

13 Lenk. *wileńskie warsztaty organmistrzowie*; Zgliński, 2012, p. 332–333.

Lietuvos istorinių vargonų inventorizaciją Kultūros paveldo centre (KPC), atliekant podoktorantūros stažuotę Lietuvos kultūros tyrimų institute¹⁴ (LKTI), įvairiuose archyvuose, užsienio šalių vargonų tyrimų centruose. Gausi ir vertinga informacija buvo surinkta ekspedicijose, kurių metu atlikta išsami vargonų natūros – medienos, metalo sudėties, prospekto rėmo, vamzdžių ir pan. analizė. Vykdamas Vilniaus vėlyvojo baroko mokyklos meistrų ir su jų aplinka siejamų vargonų paiešką, siekiant juos ištirti tokiais, kokie jie išliko, ir praktiškai susipažinti su kaimyninių šalių vargondirbystės tradicijų pavyzdžiais, buvo aplankyta per 400 bažnyčių Lietuvoje, Latvijoje (Pasienės¹⁵, Lašių¹⁶, Lėno¹⁷, Feimanių¹⁸ ir kt. miesteliuose), Lenkijoje (Gdanske, Miulhauzene [Mlynarose¹⁹], Bartėnuose²⁰, Santočnė²¹, Paslenke²² ir kt. vietovėse), Baltarusijoje (Budslave²³, Žirmūnuose²⁴, Senosiose Vosyliškėse²⁵, Geranainyse²⁶, Armoniškėse²⁷, Kiemeliškėse²⁸ ir kt. miesteliuose), Ukrainoje (Lvove²⁹, Sidorove³⁰ ir kt.) ir Švedijoje (Stokholme³¹, Vestervike³², Liovstabruke³³, Ulrikoje³⁴ ir kt.), inventorizuota ir ištirta daugiau kaip 150 barokinių ir klasicistinių vargonų (prospektų ir instrumentų), įvairiuose archyvuose, bažnyčių vizitacijų ir inventorių aktuose surinkti ir išanalizuoti išsamūs duomenys apie XVIII–XIX a.

14 Stažuotė vyko 2009–2011 m., finansuojama pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos, Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimo priemonės (VP1-3.1-ŠMM-01) įgyvendinamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje“.

15 Dab. *Pasīne* arba *Posīne*, Latvija.

16 Dab. *Lasī*, Latvija.

17 Vok. *Lehnen*, dab. *Lėnas*, Latvija.

18 Dab. *Feimaņi*, Latvija.

19 Vok. *Mühlhausen*, dab. *Mlynary*, Lenkija.

20 Vok. *Barten*, dab. *Barciany*, Lenkija.

21 Vok. *Leunenburg*, dab. *Satocznio*, Lenkija.

22 Taip pat liet. *Prīsu Olandija*, Vok. *Preußisch Holland*, dab. *Pastėk*, Lenkija.

23 Lenk. *Budslaw*, dab. *Будслаў*, Baltarusija.

24 Dab. *Жырмуны*, Baltarusija.

25 Dab. *Старыя Васілішкі*, Baltarusija.

26 Dab. *Геранёны*, Baltarusija.

27 Dab. *Германішкі*, Baltarusija.

28 Dab. *Кемелішкі*, Baltarusija.

29 Vok. *Lemberg*, dab. *Львів*, Ukraina.

30 Lenk. *Sidorów*, dab. *Сідорів*, Ukraina.

31 Šved. *Stockholm*.

32 Šved. *Västervik*.

33 Šved. *Lönstaberuk* (*Lenfsta Bruk*).

34 Šved. *Ulrika*.

pirmoje pusėje Vilniuje apsisostojusius ir gyvenusius vargonų meistrus, jų darbus³⁵. Dalis tyrimų buvo paskelbta 2009 m. inventorinio sąvado forma – tai katalogas su duomenimis apie 127 išlikusius ir neišlikusius barokinius bei klasicistinius vargonus Lietuvos ir kaimyninių valstybių (Latvijos, Baltarusijos) bažnyčiose³⁶.

Nagrinėjant istorinius mūsų krašto vargonus, susiduriama su jų autorystės problema, nes tuo metu Lietuvoje vargondirbio, kaip ir kitų taikomosios dailės sričių, amatas nebuvo išskirtinis, nors kaimyninėje Rytų Prūsijoje, Kurše ar Livonijoje, kur vyravo liuteronybė, matoma priešinga padėtis – vargonų meistro asmenybei buvo skiriama daugiau dėmesio. Archyvinės žinios apie XVII–XIX a. LDK bažnyčiose statytų vargonų meistrus yra pavienės ir skurdžios, bažnytiniuose dokumentuose dažniausiai nurodomas fundatorius ar užsakovas, o vargonų meistro vardas net neminimas. Vargonai bažnyčių vizitacijų aktuose ir inventoriaus surašymo aktuose apibūdinami vienu ar dviem sakiniais, nurodoma, kur jie stovi, kiek turi klaviatūrų (jei daugiau nei viena, nors tai gana reta), registų, papildomų įrenginių (varpelių, būgnų), dumplių, glaustai apibūdinama jų būklė, kartais nurodoma pastatymo ar remonto data³⁷. Yra žinoma, kad vargonų meistras su užsakovais pasirašydavo vargonų statybos sutartis, tačiau išlikusių įrašų nepakanka, kad būtų neginčijamai identifikuota daugelio mūsų krašto vargonų autorystė.

Kita problema, su kuria nuolat susiduriama nustatant vargonų autorystę, tai bloga instrumentų būklė – vargonai perdaryti, išlikę pavieniai atskirų registų vamzdžiai, dumplės ar prospektas, nemažai vargonų stovi ne savo pirminėje vietoje, bet perkelti į antrą ar trečią bažnyčią. Tokiu atveju vargonų viduje buvo

35 Informacija buvo surinkta iš daugelio Lietuvos ir kitų šalių valstybinių, bažnytinių, žinybinių ar privačių archyvų fondų – tai Lietuvos valstybės istorijos, Kauno arkivyskupijos kurijos, Kultūros paveldo centro archyvai, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių ir Rankraščių skyriai, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, kai kurie Lietuvos, Baltarusijos bažnyčių archyvai, Lomžos vyskupijos archyvas Lenkijoje, Latvijos valstybės istorijos archyvas. Detalus daugiau kaip 400 archyvinių dokumentų (bažnyčių vizitacijų ir inventorinių aktų) sąrašas teikiamas šios monografijos bibliografijoje.

36 Informacija apie katalogą: Girėnas Povilionis. *Vargondirbystės menas Lietuvoje: nuo baroko iki klasicizmo. Vargonų katalogas. XVII a.–XIX a. I p.*, Vilnius: Savastis, 2009, 364 p. ISBN 978-9986-420-78-1. Taip pat minėtini šia tema reikšmingi darbai: 2006 m. monografijos autoriaus apginta daktaro disertacija (Girėnas Povilionis. *Vilniaus vėlyvojo baroko vargondirbystės mokykla*, vad. prof. dr. (hp) A. Aleksandravičiūtė, Vilniaus dailės akademija), 2009 m. publikuotas vargonų tyrinėtojo ir restauratoriaus Rimanto Gučo Lietuvos vargonų katalogas, kurio pirmąją dalį sudaro glausta Lietuvos vargondirbystės meno istorija (Rimantas Gučas. *Lietuvos vargonai. Katalogas*, Vilnius: Petro ofsetas, 560 p. ISBN 978-609-420-000-7).

37 Bažnytiniuose dokumentuose buvo „užmirštami“ ne tik vargonų meistras, bet taip pat ir dailininkai, skulptūrų autoriai, kiti amatininkai.

mėginama rasti įrašų, pavyzdžiui, apie atliktą remontą, kuriuose būtų užfiksuotas instrumentą taisęs meistras, galbūt paminėtas kunigas, pinigų aukotojas ar vieta. Tokių įrašų pasitaiko retai, bet jie leidžia nustatyti tikslią pirminę vargonų vietą, o tai, pridėjus archyvinių dokumentų informaciją, gali padėti identifikuoti vargonų autorių.

Nustatyti tikslią vargonų pastatymo datą kartais trukdo vėlesni su vargonais susiję darbai, kaip antai, prospektų dekoravimas, prie kurio meistrai pradėdavo dirbti tik pasibaigus pagrindinei instrumento statybai. Puošyba neretai užtrukdavo dešimtmečius, todėl orientavimasis pagal drožinių stilistikos laikotarpį gali suklaidinti. Pavyzdžiui, Linkuvos bažnyčios vargonai buvo pastatyti 1764–1765 m., tačiau bažnyčios dokumentuose rašoma, kad vargonų puošybos darbai baigti tik po dešimtmečio: „1774 m. drožėjui Antoniui Chalchiewiczziui sumokėta už 70 drožinių ant vargonų kljavimą“, tuo pačiu metu „tapytojas Antonis Žyglinskis nudažė vargonų prospektą alebastru ir paauskavo“³⁸.

Vilniaus vėlyvojo baroko vargondirbystės mokyklos kaip savarankiško ir vientiso reiškinio apibrėžimas paskatino iš naujo suaktualinti Vilniaus mokyklai priskiriamų vargonų autorystės diskusijas, iškelti hipotezes, kurios argumentuojamos, pavyzdžiui, stilistiniais vargonų prospektų ypatumais. Tik nedaugelio vargonų priskyrimą Vilniaus mokyklai įmanoma pagrįsti archyviniais šaltiniais, todėl remiantis skiriamaisiais šios mokyklos bruožais per ekspedicijas buvo atrasta ir išlikusių Vilniaus meistrų darbų, ir šios mokyklos bruožais pasižyminčių analogų. Tai leido istoriografijoje pamažu įtvirtinti Vilniaus vargonų meistrų grupės vardus.

Lietuvoje pavienius vargonus statė ir iš svetur atvykę meistrai, kurie daugiausia darbavosi dabartinės Lietuvos teritorijoje, XVIII a. pabaigoje po LDK valstybės padalijimo atitekusiame Prūsijos karalystės administracijai (Užnemunėje). Lietuvoje yra žinoma keliolika Rytprūsių ir Kuršo meistrų vargonų, kurių autorystė patvirtinta archyviniais dokumentais, natūros tyrimais ar spėjama remiantis analogais, vargonuose įkūnytais akivaizdžiais kitų vargondirbystės mokyklų bruožais. Galbūt Lietuvoje išliko ir daugiau Rytprūsių ar Kuršo meistrų vargonų. Tačiau jei pastarųjų darbuose būdingesnės Vilniaus vargondirbystės mokyklos tradicijos (o tai iš tiesų galėjo būti dėl nepaprastai plačios Vilniaus mokyklos geografinės sklaidos ir stiprios įtakos provincijos meistrams), tokie vargonai hipotetiškai priskirtini Vilniaus mokyklos aplinkai.

Monografijoje pristatomų tyrimų geografija peržengia dabartinės Lietuvos ribas. Tai lėmė bažnytinių institucijų administraciniai ryšiai nagrinėjamame

38 Linkuvos bažnyčios dokumentai (MAB RS, f. 42, b. 13, l. 82–83).

šimtmetyje, tuo metu aprėpę Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų teritorijas ir XVIII a. pab.–XX a. pr. joms priklausiusias panaikintos Kuršo ir Livonijos vyskupijos teritorijas³⁹. Valstybiškai tos teritorijos, šiaudien apimančios Lietuvą, Vakarų Baltarusiją, Pietryčių Latviją ir Šiaurės rytų Lenkiją, tuo metu priklausė LDK, Kuršo kunigaikštystei ir Livonijos vaivadijai, bet politinis Vidurio Europos rytinės dalies žemėlapis ir dažnos jo ribų korekcijos XVIII a. antroje pusėje–XIX a. pirmoje pusėje Vilniaus vargondirbystės mokyklos sklaidai lemiamos įtakos neturėjo. Vilniaus vargondirbystės mokyklai priskiriamų vargonų paplitimą iliustruoja monografijos autoriaus sudarytas XVIII–XIX a. pirmoje pusėje pastatytų barokinių vargonų žemėlapis (1 iliustr.⁴⁰), antrame žemėlapyje (2 iliustr.) pateikiama XXI a. pradžios situacija – išlikusių, iš vienos vietovės į kitą perkeltų vargonų žemėlapis.

Vilniaus vargondirbystės mokyklos reiškinyms nagrinėjamas penkiuose monografijos skyriuose. Pirmame aptariama vargonų situacija mūsų krašte nuo pirmojo vargonų paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 1408 m., kaimyninių kraštų tradicijų sklaida ir Vilniaus vargondirbystės mokyklos formavimosi bei išitvirtinimo aspektai, pateikiama susisteminta archyvinė informacija apie XVI–XIX a. pirmoje pusėje mūsų krašte vargonus stačiusius meistrus. Antrame skyriuje analizuojami Vilniaus mokyklos originalumo bruožai vargonų prospekto sandaros aspektu, pateikiama tipinių Vilniaus mokyklos vargonų prospektų klasifikacija ir VDA bibliotekos Senų ir retų spaudinių skyriuje saugomų autentiškų XVIII a. antros pusės vargonų projektų-eskizų analizė. Trečiame ir ketvirtame skyriuose aptariami Vilniaus mokyklos vargonų puošybos ir instrumento (dispozicijos, atskirų registrų ir pan.) savitumo aspektai. Įvardijus skiriamuosius Vilniaus vargondirbystės mokyklos bruožus, penktame skyriuje diskutuojama apie Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios ir Vilniaus arkikatedros vargonų autorystę pasitelkiant hipotetinės prospektų ir instrumentų rekonstrukcijos argumentus.

39 1685–1795 m. Kuršas ir Livonija (Latgala) priklausė Livonijos vyskupijai, vyskupai buvo lenkai arba lietuviai, katedra įkurdinta Daugpilyje. Kai 1773 m. per pirmąjį LDK padalijimą Latgala atiteko Rusijos imperijai, ši Livonijos vyskupijos dalis buvo įtraukta į naujos – Mogiliavo vyskupijos (vėliau arkivyskupijos) sudėtį. Kuršas ir Žiemgala buvo aneksuoti 1795 m. per paskutinį LDK padalijimą ir ši Livonijos vyskupijos dalis buvo įtraukta į Vilniaus vyskupiją. 1847 m. caro valdžiai pasirašius konkordatą su Šv. Sostu, vyskupijų ribos buvo pakeistos, o Kuršo gubernijoje buvę Kuršo ir Mintaujos dekanatai prijungti prie Žemaitijos vyskupijos (įgyvendinta 1849 m.).

40 Vaizdinę monografijos medžiagą sudaro spalvotos iliustracijos ir nespalvoti pavyzdžiai. Nespalvoti pavyzdžiai skelbiami monografijos tekste ir numeruojami 1 pvz., 2 pvz. ir t. t. Nuorodos į spalvotas iliustracijas pateikiamos atskirai, kaip 1 iliustr., 2 iliustr. ir t. t. Spalvotos iliustracijos teikiamos knygos pabaigoje, p. 264–361.